

ÎNSEMNĂRI MEMORIALISTICE (III)*

La Vășinski. Sâmbătă 2 Decembrie 1944. Despre P.N.Ț. (am vorbit în esență, aceste lucruri- născut din mem(orie).

- Este Partidul care a realizat adevărata unire sufletească a provinciilor;
- Este cel care a fost luptătorul pentru realizarea libertăților politice și sociale țărănești;
- Deși a stat numai 2 ½ (ani), a ținut zid;
- Cel care a luptat și contra regimului oligarhic - și contra Regelui și contra formațiunilor de import;
- Cel care a mers nedesmințit și fără greș în politica externă;
- Cel care urmărește cele mai largi reforme sociale: stat țărănesc muncitorescu cu colorit (burghez);
- Spargerea lui ar fi o crudă lovitură sufletului țărănesc;
- Ruperea lui s'a încercat și n'a reușit;
- De schimbarea președinției C(onsiliului) de M(iniștri) nu poate fi vorba.;
- Campania împotriva lui este tot ce poate fi mai nedrept;
- Partidul N(ățional) Ț(ărănesc) trebuie luat în considerație așa cum e el;
- Este adânc devotat programului de colaborare cu Rusia și cu aliații;
- Nu dorește ruperea relațiilor între aliați și nu acceptă a fi instrument împotriva Rusiei;
- Singura lui rezervă este:

a) neînțelegerea de către Rusia (și poate ar dori, în acest caz, ca ceilalți, cu care a avut mai îndelung contact să pună cuvânt bun);

b) Rusia să nu încurajeze dictatura comunistă de sus în jos. Iar aceasta nu depinde nici de P.N.Ț., nici de România - ci de Rusia.

2 Decembrie 1944.

Scriu seara, imediat după înapoierea de la Vășinski, care m'a primit dela ora 4 la 5,20 p.m. Audiența îmi fusese indicată de Vișoianu (Min. de Externe), probabil aranjată. O cerusem cu o zi înainte.

Primire foarte amabilă - la ieșire însoțit p(ână) la ușă de el și cei doi secretari, traducători, unul de limba franceză, altul de limba română.

Am vorbit când românește, când, ca să scurtez timpul, franțuzește. Nici el nu vorbi mai bine ca mine. Fiecare frază îi era tradusă. Aproape la fiecare răspundea. Secret(arul), cel de franceză, scria conversația. Mi-a spus că dacă vreau, pot introduce pe însoțitorii mei (Popescu Mihai și Ing. Vasilescu).

Am dezvoltat aceste idei:

1. Mulțumiri p(entru) acordarea audienței.

Am socotit - văzând că primește și particulari - că dorește să aibă informații mai complete. Voesc să-i dau și eu din crezul meu țărănesc și p(entru) Part(idul) Nat(ional) Ț(ărănesc). N'o să-i fac expozeu. Doresc să fiu chestionat.

2. Desigur, văzând ce se petrece în România, aci, are impresie rea:

Partide care se fac și se desfac: Guverne de săpt(ămâni) sau luni care se autotozpilează: Agitații sterile în timp de muncă: Aci este țara de suprafață, nu cea reală: Cea reală e țara de țărani, care muncesc, luptă, speră: Această țară nu e și n'a fost dușmana Rusiei! Ea a fost împinsă fără voia ei în război.

M'a completat el: Știu - niciodată R(omânia) n'a fost în răzb(oi) cu Rusia. Pentru prima dată acum. Împinsă de G(enera)lul Ant(onescu):

Țărănimea e prin firea ei pacinică, între sufletul ei și sufl(etul) țărănimii ruse este apropiere(aprobare).

3. Această spiritualitate o reprezintă, ca exponent al ei, P.N.Ț. Part(idul) țărănesc a țâșnit din tranșeele războiului celui alt, cu un program de reforme radicale. A fuzionat cu fract(iunile) țărănești din Provinciile Unite. În Ardeal, Part(idul) nat(ional), deși cu o structură mai burgheză, era exponentul țărănimii ardelen. Am fuzionat cu el câțiva ani mai târziu.

* Partea I a fost publicată în *AMS*, V-VI, 2006-2007, pp. 355-378; partea a II-a în *AMS*, VII-VIII, 2008-2009, pp. 277-285.

Dărză luptă de opoziție cu liberalii, cu Regele Carol, cu legionarii, cu Mareșalul Ant(onescu).

Din 25 de ani, 3 la guv(ernare), peste 20 de ani în opoziție. Cu un program de reforme radicale structurale.

Pe linia politicii externe consecvent alături de Rusia.

- ca unul care refl(ectă) spiritualitatea poporului român;

- ca unul care știe că reformele făcute după răz(b)oiul celălalt s'au făcut sub presiunea rev(oluției) ruse (am afirmat-o în parlament de multe ori). A dat dovadă de multe ori:

a. Primul guvem Vaida a căzut pentru că cel dintâi în Europa a început tratative de rec(unoaștere) a Rusiei.

b. Când a mai venit la Guv(ern) a reînceput sub Vaida și Mironescu.

c. Și în sfârșit cu Titulescu.

(M'a întrebat: era în Part(idul) Dv? Am răspuns: La început nu, pe urmă când a văzut potrivirile în pol(itica) externă s'a înscris la noi).

El: Când a căzut era cu Dv?

- Da, dar în Guv(ernul) lib(eral) a căzut; răsturnat de intrig(ile) poloneze și sârbești de atunci și de la regele Carol prin Tătărăscu. P.N.Ț. a dus lupte cu R(egele) Carol. Iar când au venit legionarii, ținta atacurilor el a fost (Virgil Madgearu) ucis - eu ascuns 2 luni (avea aerul că e la curent).

Despre Maniu, însuș mareș(alul) Antonescu în două audiențe mi-a spus că Hitler a întrebat dacă mai e în viață, căci în Germania n'ar fi trăit 2 zile.

Inamicul deci ne-a confirmat poziția noastră alături de Rusia și aliați.

4. Part(idul) Na(țional) Ț(ărănesc) voește și o cooperare spirituală cu Rusia. El a realizat după răz(b)oiul celălalt unirea sufletească a țărănimii de pretutindeni. El cristalizează azi speranțele acestei țărănimii. Aproximarea sufletească între poporul meu și cel românesc, osmoza spirituală se poate face mai sigur prin forțele politice românești, care adună simpatia și încrederea pop(orului) român, decât prin partide improvizate care întreprind metode ce repugnă poporului. Sfărâmarea partidului, care nu se va obține, cum nu s'a obținut nici sub R(egele) C(arol) și legionari, care au întrebuițat aceleași metode ce le întrebuițază și partidele adverse de azi - nu ar folosi decât să mărească haosul.

5. Avem impresia că Part(idul) Na(țional) Ț(ărănesc) nu inspiră încredere (acest punct a fost mereu întrerupt. Reiau ideea mea întreagă și apoi răspunsul lui întreg la acest punct).

Credem că s' au dus intrigi împotriva lui.

Ne-am întrebat, cum?

Ne-am explicat că fiind șoapte de neînțelegeri între aliați (el m'a întrerupt arătând că înțelegerea lor se împlinește întocmai și deci sunt de exclus) - s'ar crede că P.N.Ț. ar putea servi cuiub de intrigi. În acest caz, s'ar înșela.

Poporul român se înspăimântă de astfel de perspective. Popoarele mici știu că pe spinarea lor se luptă cei mari. Țărăniile Români știu că ei rămân vecini cu Rusia. Deci cu Rusia trebuie să rămână prieteni.

P.N.Ț. împărtașește exact această stare de spirit. Și mai știe că vechea politică de echilibru european nu mai e posibilă. Deci nu ar putea accepta să fie instr(umentul) cuiva împotriva Rusiei.

El m'a asigurat: Că nici vorbă nu poate fi de neînțelegeri între aliați. Că programul se desfășoară întocmai cum a fost aranjat la Teheran - și cum a fost încă odată pus la punct în Canada. Că nu poate fi vorba de țări mari și țări mici, ci de țări slabe și țări puternice, cele slabe trebuind să coopereze în propriul lor interes cu cele puternice pentru doborârea inamic(ului) comun, unele lângă Angl(ia), altele lângă Rusia, cum sunt: R(omânia), Ung(aria), B(ulgaria), Jugosl(avia). Că aliații urmăresc două ținte principale: să doboare hitlerismul (...) să așeze o pace solidă între pop(oare) și socială.

Am spus mai departe că e reconfortant pentru noi să știm că răz(b)oiul e evitat și că vom avea o pace solidă. Că totuși în dorința noastră sinceră de col(aborare) cu Rusia, avem impresia vagă de ostracizare a P.N.(Ț) - care a mers din ostracizare în ost(racizare), deși a avut o linie clară și consecventă, pe linia țărănimii române.

M-a întrebat pe ce se bazează aceste impresii.

Am spus:

Radio Moscova a anunțat - și apoi gaz(etele) de extr(emă) stângă au răspândit - că P.N.Ț., alături de cel liberal sabotează aplic(area) armistițiului.

Mi-a spus:

a) Nu știa acest lucru. În tot cazul, nu vine de la cei de aici, nici de la Guv(ernul) din Moscova. Ei nu pot împiedica gazetele celor atâtea (13?) partide să publice ce cred (presa e liberă) și poate radio Moscova a luat după presa de aici.

Am răspuns: în paranteză nu sunt atâtea partide câte par, că sunt aceleași care se despart prin sciziparitate [ca sub R(egele) C(arol)] ca să pară multe; și că ele dau știrea ca provenind de la Radio Moscova despre care aflu cu bucurie că nu este comunicat oficial.

b) De asemenea, pe faptul confirmat și de un min(istru) comunist și comunicat și în Cons(iliul) de Miniștri că, întrebat de ce n'au dezarmat gărziile lor cum s'au obligat, au spus că ei au predat armele armatei roșii iar nu Guv(ernul) român. Deci confirmă ei înșiși legăturile cu armata roșie peste capul Guv(ernului) român.

Mi-a răspuns:

- Este posibil ca armata rusă să fi dezarmat gărziile comuniste așa cum a dezarmat și pe cele Iuliu M(an)iu, socotind că așa e mai bine din p(unctul) de vedere al ordinii militare. Și a adăugat:

- Aici trebuie să vorbim sincer: Guv(ernul rus) și noi am avut impresia că Guv(ernul) român, în care maj(oritatea) o formează miniștri țărăniști și liberali, nu fac tot ce trebuie p(entru) aplicarea armistițiului.

Eu: Dacă nu aș vorbi sincer, aș considera că i-am furat zadarnic din (...) și așa mi-e felul meu. Deci, impresia noastră este că se face tot ce e posibil ca să se aplice. Primul M(inistru) în o declarație ieri (C-tin. Sănătescu) ca și Vișoianu și Savel R(ădulescu) cu care sunt prieten nu au spus că armistițiul este depășit în multe puncte – iar în altele sunt dificultăți tehnice. Este deci nevoie de înțelegere și bunăvoință reciprocă. România fiind țară mică și săracă și cu mari nevoi.

El: Trebuie să recunoașteți că armistițiul este mult mai ușor decât putea fi.

Eu: Recunoaștem, dacă ne gândim pe punctual de vedere că Rusia e învingătoare și Rom(ânia) învinsă.

El: Rusia a fost generoasă cu R(omânia) dându-i Ardealul de două ori: odată acum o sută de ani și odată acum.

Eu: Nu contest că, date fiind raporturile de la învingător la învins, am făcut o impresie oarecum bună, îndeosebi în ce privește fixarea sumei desp(ăgubirilor) în bani. I-am amintit că fusese vorba de o întâlnire convenită între el și Dl Maniu. Să aștepte dl Maniu a i se da ora?

El, vădit intrigat, îmi spune că în adevăr, la un ceai, Dl Maniu i-a comunicat că-i va trimite niște memorii anunțând că-i stă la dispoziție pentru a lămurii eventual oarece puncte și D-șă convenise a se întâlni. Dar Dl Maniu i-a trimis 3 memorii pe care s'a văzut nevoit să le înapoieze cu o scrisoare, întrucât, pe de o parte cuprindeau lucruri inexacte – ca de ex(emplu) acela că Rusia ar urmări să ia Moldova? – oare Rusia are nevoie de Moldova? - iar altele care nu se pot discuta decât cu guvernul, și el n'ar putea să le discute cu frunțași ai Partidelor politice.

Dacă Dl Maniu – a zis el - voește să discute chestii generale, cum am discutat cu Dta, cu Dl. Lupu și cu alții, îi stau oricând la dispoziție, dar nu ar putea discuta chestiile ridicate de dânsul.

* * *

Mi-a mai spus:

- La ei e un singur partid; înlăuntru sunt și la ei curente.

- „Curierul” a fost suspendat pentru că a scris articole menite să tulbure relațiile între noi și Rusia. O cenzură preventivă i s'a aplicat.

I-am spus: Trebuind să dea articole și informații care așteaptă cenzura, e pus în inferioritate față de alte gazete.

Mi-a spus: Ziarul „Dreptatea” apare liber.

I-am spus că am cunoscut pe Litvinov la Geneva. Cu Ostrovski aveam relații amicale. L-am avut și oaspete la țară.

I-am spus că metodele practicate de stânga au fost întocmai practicate de legionari, încât nici măcar nu sunt noi – sunt deja compromise.

- Pe comuniști, îi primește ca pe orcare.- „Nu se amestecă între partide”, Rusia respectând Declarațiile făcute de Molotov. Rusia ”își respectă cuvântul”.

- Vorbim de raporturile între aliați, eu: avem un program radical. Mai ușor îl realizăm prin colab(orare) cu Rusia, decât cu Anglia.

La terminare, i-am spus:

România dorește sincer apropierea de Rusia. Dar stă în puterea Rusiei s'o înlesnească, aceasta fiind țara mare și învingătoare. României îi stau în cale numai atâtea căi câte îi lasă Rusia (subl. – O.L.Șovan).

Criza politică din zilele 28 Febr(uarie) – 6 Mart(ie) 1945

Marți 13 Martie 1945, Dobrești.

Încerc să-mi amintesc momentele și faptele petrecute în zilele de Mercuri 28 Febr(uarie)- Marți 6 Martie. Privesc deslășurarea lor ca într-un caleidoscop. Am sentimentul că începând cu 6 Martie țara intră într'o zodie nouă – (dintr-o) dată plină de ceață; abia peste câteva luni, când Germania va fi la pământ, se va vedea limpede rostul celor petrecute în săptămâna grea mai sus arătată.

Încep să înșir fragmente cu amintiri:

Luni 25 februarie, Congres județean (oarte) reușit la Câmpulung (- Muscel)- [prezenți Mihai Popovici, Popescu Mehed(inti), Popescu B(...)]. Mi-au spus să merg la București [de unde venisem cu o săptămână] înainte. Am întârziat la Câmpulung (- Muscel) luni – luni seara la Dobrești – marți dimineața (27) la București. De Miercuri 28 au început să se precipite evenimentele.

- După adunarea de la Aro a Generalului Rădescu, cu vr'o 2-3 săptămâni înainte (f. reușită), comuniștii au intrat în mare fierbere. Presa lor furioasă, sprijinită de Radio Moscova și presa rusă, pe față. Agitații de stradă, din ce în ce mai fără elan. În fabrici, încep a fi răsturnate comitetele lor și înlocuite cu muncitori democrați [național]-ț(ărăniști) mai ales]: Malaxa (unde au venit cu muncitorii de la alte întreprinderi, comuniștii, făcând vărsări de sânge), Monetăria Statului, Herdan etc. etc.

- Generalul Rădescu ținuse un nou discurs la Radio, cu 2-3 zile înainte (24? 25 ? Febr.) în care numise pe Ana Pauker și Luca "venetici" și pe cei din F(rontul) N(ațional) D(emocrat) "fără neam și fără Dumnezeu". Asta îi înfuriase pe ei – iar Radio Moscova și presa rusă au atacat furios pe Rădescu drept fascist.

- Vinogradov a fost chemat la Moscova.

- Mercuri (sau joi) a sosit cu avionul de la Moscova Vășinski. În aceeași seară, a cerut să fie primit în audiență. A fost primit pe la ora 10 seara. Pe cât am aflat a vorbit regelui cam așa:

- Vin în numele guvernului rus. Generalul Rădescu trebuie să fie imediat demis. În același timp, a cerut ca generali scoși din armată să fie îndat reintegrați [chiar în acea zi fuseseră scoși din armată câțiva generali, care cu o zi înainte se manifestaseră cu declarații la gazete desavuând pe generalul Rădescu – în frunte cu g(eneralul) Vasiliu Rășcanu. Ministrul de război, generalul Negulescu a convocat Cons(iliul) sup(erior) al Armatei la ora 12 și până seara la 5 apărea decretul de scoatere din armată]. A doua zi erau deja reintegrați la cererea lui Vășinski.

* * *

Până a doua zi Gen(eralul) Răd(escu) nu fusese înlocuit. A cerut o nouă audiență. A bătut cu pumnul în masă, cum de nu a fost demis până la acea oră. Regele l-a demis, încredințând pe Știrbei cu form(area) guv(ernului) de coaliție. Știrbei s'a prezentat întâi Frontului care i-a răspuns că ei nu acceptă decât guv(ern) al Frontului cu Groza. Știrbei și-a depus mandatul.

Vășinski s'a prezentat din nou, mai blând, spunând că "guvernul rus dorește ca noul guvern să fie prezidat de D(omnul) Groza și din el să facă parte și D(omnul) Tătărăscu. Dar aceasta o spun numai p(entru) M(ăria) V(oastră), în care Guv(ernul) rus are încredere; rog să aibă și M(ăria) V(oastră) aceeași încredere".

Regele, care nu voia guvern Groza – a fost nevoit să accepte din condescendență față de guv(ernul) rus, dar pe cât înțelegeam, contra voinței sale, sub presiunea Vășinski și străzii – și cu condiția de a forma un guvern în coaliție, înțelegând participarea naț(ional) ț(ărănească) și liberală. Înainte de a-l însărcina sau concomitent – Regele chemase pe: Maniu, Brătianu și încercase să le ia consimțământul "ca să fie acoperită coroana", precum explica Mareșalul Palatului, Negel. Nu știu bine dacă Brătianu convenise – cred că nu (de aceea chemase și pe Bebe Brătianu). Dar Maniu a refuzat să-și dea consimțământul.

Sâmbătă seara 3 Mart(ie) am fost chemat și eu la Palat – urmărindu-se a-mi da eu consimțământul. Mi s'a explicat de Rege și Negel că Coroana e sub presiunea rusă; mi s'a comunicat cererea Vășinski; mi s'a atras atenția în ce situație se află Coroana; mi s'a spus că Regele a fost nevoit să însărcineze pe Groza, dar condițiile puse, nu crede că vor fi acceptate și atunci Coroana va aviza din nou. D(omnul) Maniu n'a acceptat – mi se cerea să mă declar și eu de acord, că „Coroana să fie acoperită” prin acceptarea formală de toate partidele.

Maniu ceruse guvern prezidat de un neutru și vorbiseră și de (coaliție) dacă Regele acceptă (pe Vișoianu). Am răspuns că nu înțeleg această stăruință, dacă nu se tinde la un guvern definitiv Groza. Dimpotrivă – dacă Regelui nu-i convine situația în care a fost pus și dorește o ieșire, îi convine mai bine atitudine ca aceea a P.N.Ț. care nu se declară de acord, înlesnind ieșirea Coroanei. Apoi am arătat Regelui că Dinastia nu poate părăsi sufletul Țării (care e contra unui astfel de guvern), am făcut comparația cu Anteu care prinde puteri din contactul cu pământul; Coroana intră în fază primejdioasă.

Regii Serbiei și Greciei au mers alături de aliați și totuși atât Anglia cât America îi supun plebiscitului numai în măsura în care regii sunt sudați de sufletul popular. Își asigură Tronul. Regele M(ihai), datorită actului de la 23 Aug(ust) e în sufletul poporului. Să nu facă gesturi care lasă fisuri sau goluri în acest suflet fără de care intră în aventură.

Am spus că aceste lucruri i le spuseseam și mai înainte prin Negel. A fost impresionat – totuși au stăruit mereu să consimt eu în locul Dlui Maniu pentru formula Groza, lăsându-se a înțelege că e provizoriu. Întrebat ce propun, am spus:

C'a și Dl Maniu. cred că se impune un guvern de coaliție prezidat de un neutru – ca Vișoianu („nu vrea el”; eu : „cred că vrea” ; Negel: „nu cred că-l vor nici rușii- Vășinski l-a admonestat când se amesteca în vorba dintre el și Rege: „nu tulbura discuțiile cu M.S. Regele”) – iar dacă M.S. crede că se poate asigura colaborarea cu un reprezentant al unui partid ca Președinte, noi socotim că P.N.Ț ca cel mai puternic, are drept să indice și indicăm soluția Dr. Lupu, fără a crede totuși că e cea mai fericită, precum de altfel îmi

spusese cândva Negel că în nici un caz n'o va accepta Regele. [Trebuie să fac aici o paranteză: în mare încurcătură ne-a pus ambiția D(omnului) Lupu, escitată și speculată de comuniști, ca să rupă partidul, precum îmi mărturisise mie franc Pătrășcanu. Doctorului Lupu îi intrase în cap să fie Prim ministru – fără să ție socoteală de starea sănătății și de creditul lui la Palat – și în acest scop solicitase (ca și în timpul crizei celeilalte) audiențe la Rege, după ce făcuse temeneli comuniștilor, care i-ar fi promis că-l acceptă, socotind că rup prin asta partidul.]

Cu multe greutăți am ținut pe Dr. Lupu în cadrul partidului, cu declarația sa: "Ce-oi face, fac cu partidul", încât partidul a trebuit să fie solidar cu el ca să nu plece. Pe urmă mi-a spus că de aceea a pierdut partida, că n'a voit să rupă la timp partidul. Eu sunt însă convins, că chiar atunci nu-l acceptau șef la guvern.

Din gesturile Regelui și (lui) Negel, am înțeles că Maniu pomenise de Lupu fără să stăruie: de altfel, ca și mine, fiind sigur că e și inutil și nici nu e soluție.

Regele a spus că el înțelege dar n'are ce se face, iar Negel a stăruit de mine până la ușă și în culoar petrecându-mă ca să-mi dau consimțământul, ceea ce n-am făcut. Nu am înțeles până în ziua soluționării crizei de ce a stăruit atâta când nu avea ce căuta „acoperirea constituțională”. Acuma sunt sigur că ei de la început au înțeles că nu se vor putea scăpa de Groza și au vrut să aibă principial și cuvântul de accept(are) al partidului ca o precauțiune.

În vremea aceasta, Groza se prezentase Doctorului Lupu (pe vineri?) și-i propusese lui să intre în Cabinet ca Vice Președinte; Lupu îi ceruse să renunțe Groza la Președinție în folosul lui Lupu și să ia el Vice Președinția! ... A doua zi dimineața, Lupu îi scria că refuză de formă, s'a prezentat apoi, spre seară Dlui Mnaiu, propunându-i să dea 2-3 observatori fără portofolii, în guvern Groza al FND, ceea ce Maniu refuzase.

Groza mă căutase și pe mine și mă rugase să trec pe la el. Am răspuns, celor ce m'au anunțat, că eu nu umblu noaptea în oraș și că îl aștept la mine, când dorește. Când am venit la Palat, Bebe Brătianu (care fusese înaintea mea), mă aștepta acolo, rugat de Groza să mă ia și pe mine, când termin și, în drum, să ne abatem la Groza pe șoseaua Jianu. Mi-era greu să refuz, mai ales că Bebe Brătianu mă așteptase în acest scop tot timpul audienței de 40-50 de minute.

Am plecat deci pe la ei, (a) trecut noaptea și ne-am oprit la Groza [o vilă f(oare) frumoasă a Dnei Gherciu]. Acolo, în grupuri, prin halluri și camere am văzut grupuri: Titel Petrescu-Vasile Helmegeanu; Ralea, Tătărăscu etc. Am mers într-un birou cu Groza și Bebe Brătianu. Chemat mereu la telefon – el se aștepta ca în acea noapte să depună jurământul, dar Regele l-a amânat și el spunea într'una că nu mai poate ține în mână pe muncitori care vor să ia cu așalt palat și ministere. Mi-a făcut și mie apelul făcut lui Maniu, mi-a spus de înțelegerea cu Maniu și Lupu și i-am spus franc în fața lui Bebe Br(ătianu), că noi nu admitem FND, că Regele nu poate da puterea dreptei contra stângii sau stângii contra dreptei etc.- și că deci suntem p(entr)u un gov(ern) de coaliție prezidat de un neutru. A oprit pe Brătianu să-l întâlnească cu Tătărăscu; eu am stat de vorbă cu Ralea care arată primejdia la care Maniu a împins Țara, căci aci în sală se știe că Maniu așteaptă a (veni) pe Tilea de la Londra cu un mesaj englez și alte de acestea. l-am arătat surprinderea mea că oameni serioși dau crezare la astfel de baliverne și îngrijorarea pentru starea în care se află Țara cu astfel de metode.

Brătianu mai fiind reținut acolo, am plecat cu Pop(escu) Mihai care mă însoțise – și cu mașina Preziidenției – pe la ora 12 noaptea. Trebuie să spun că în tot timpul acestor zile, muncitorii au fost ținuti în continuă agitație.

Concomitent cu venirea lui Vășinski, au sosit câteva regimente rusești, care au desarmat unitățile noastre militare aflate în capitală. Reg(imentul) 6 M(ihai) V(iteazul) și Reg(imentul) de Excortă Regal a fost trimise pe front. M(arele) S(tat) Major a fost ocupat de ruși. Jandarmeria și Poliția împutinată și desarmată. Intrările în Capitală oprite. Capitala ținută sub teroare o săptămână. Deținuții au evadat – crimele și spargerile se țineau lanț. Fabricile în fierbere – străzile în agitație.

Vr'o două sute de muncitori și cu câțiva intelectuali (?) de la ARI.US ar fi mers și la Palat Duminică forțând porțile și ușile în lipsa gârziilor și cerând ca să iasă Regele să vorbească și cu ei 10 minute când cu alții pierde atâta vreme. (Regele era însă tot timpul „la șosea”, în Palatul Prințesei Elisaveta).

În acest timp, atitudinea reprezentanților Angliei și Americii variase. În primele zile, atitudine fermă (pe mine mă ținea în curent Vișoianu mai mult, și ceva și Maniu). Roosevelt ar fi comunicat la Moscova că ei nu admit în România decât un guvern democrat în sensul Comunicatului de la Ialta precizând că nu înțeleg un guvern democrat din care nu ar face parte și partidele naț(ional)-ț(ărănesc) și liberal. Aceeași atitudine fermă și a Angliei, spre sfârșitul crizei însă, reprezentantul Americii ar fi comunicat că acum poziția sa e mai puțin fermă, întrucât de la Washington i s'ar fi spus să nu susțină formule concrete, ci să susțină formula generală a guvernului democrat, atrăgând atenția că în România, care e în spatele frontului, funcționează mai mult condițiile armistițiului decât Comunicatul de la Ialta, deci rușii au cuvântul prim. Iar cel englez a spus că el nu a primit nimic și se menține la prima atitudine.

Întrebați amândoi ce cred, ar fi spus că ei nu se amestecă dar cred că noi trebuie să mergem înainte. Așteaptă noi instrucțiuni. Aceste comunicări, au produs, firește, demoralizare la Palat și în rândurile noastre.

* * *

Groza, nereușind a forma Cabinetul în condițiile cerute de Rege, urma să-și depună mandatul. Dar el nu și l-a depus și amenință să ia cu strada Ministererele, în lipsa autorității de stat și a armatei.

Duminică: câteva sute de oameni la Palat.

Duminică seara 4 Mart(ie), chemați la Palat: Dinu Brătianu, Bebe Brătianu, Maniu și cu mine, toți deodată. Am plecat la Dinu Brătianu să iau pe Maniu. La plecare Maniu a avut un accident: a căzut alunecând un covor pe parchet, și i s'a crăpat (fisurat) rotula, precum s'a constatat la înapoere, la radioscopie (Jovrin). Am mers câte patru (Maniu în chinuri mari – mai ales pe culoarele palatului dus de noi).

Am găsit pe Regină, Rege și Negel. Ne-a întâmpinat Regina emoționată la lacrimi și la început a vorbit numai ea: Coroana și Dinastia e în mare primejdie. Trebuie să aleagă: primește ce cer rușii sau abdică. Știe bine că și Louis XVI (seize) a pus pe cap boneta roșie și totuș mai târziu a urcat pe eșafod. Aveți o mare răspundere – să salvați Coroana și Dinastia, lăsând a înțelege să n'o punem în situația de a abdică. În acest sens au vorbit și Regele (puține cuvinte) și Negel.

Au spus repetat că Coroana e în dilemă: a abdică sau a accepta; și au cerut consimțământul partidelor pentru formula Groza [Eu am înțeles: tot guvern în coaliție pe bază de raport de forțe ce urma a se stabili prin tratative; Dl Maniu a înțeles că pe formula FND jumătate – ceilalți (noi și liberalii, inclusiv Tătărăscu) jumătate: de altfel, la plecare, el și Brătianu au fost înapoiți să le mai spună ceva – apoi și noi când am aflat că se svonește că vor lua noaptea cu asalt autoritățile; e posibil ca să le fi precizat lor fără să auzim noi, sau să nu fi reținut eu].

Dl. Maniu a făcut o expunere f(oarte) frumoasă arătând primejdiile în care intră Țara de acum, nici guvern Groza impus în aceste condiții; terminând cu asigurarea că înțelegem situația Coroanei și vom interpreta în acest sens în fața forumului nostru care decide – Delegația Permanentă – pe care vom convoca-o a doua zi.

Tot astfel a vorbit și Dl Brătianu, dând asigurări că vom sprijini Coroana. Am adăugat și eu câteva cuvinte spre a se vedea deplina solidaritate cu Maniu ca să nu se mai încerce ceea ce se încercase cu două seri înainte.

Bebe Brătianu a vorbit cu Regina (mai mult) tot în acest sens. I-am lăsat în panică. Cu Maniu – chinuit de dureri la doctor – spre 11 noaptea.

* * *

A doua zi luni, la Deleg(a)ția Perm(anentă), am cetit note verificate în prealabil de Maniu (care a rămas în pat) despre audiența de seară. Le transcriu pe contrapagină. Fiind vorba de o politică dusă în special de Maniu, pe care n'o mai puteam modifica eu – am ținut ca linia Maniu să fie păstrată întocmai, pentru a se cunoaște mai târziu răspunderile ce revin fiecăruia.

Am vorbit mai toți din Delegație, prezidând Dr. Lupu. S'a luat hotărârea acceptării în principiu a Prezenței Groza – cu rezerva adoptării unor condiții pragmatice ce urmau a fi discutate și asupra cărora s'a făcut un schimb de vederi în Delegație. Le anexez.

S'a încunoștințat și Regele și Regina. Era natural să se aștepte conversație pe aceste baze. Luni după amiază n'a sosit nimic și nimeni. Nici marți dimineața până la 12 (6 martie). În această zi fusese fixată „marea adunare a FND” în Piața Unirii, cu scop de a lua depunerea jurământului „de către popor” dacă Regele nu dă puterea.

Pe la 12 am fost la Maniu să văd dacă a primit vr'o propunere (ședea la Leucută): nimic. Când să plec, către ora 2 (pm) mă întâlnesc la lift cu Groza care mă întoarce la Maniu. Îmi spune că e grăbit că trebuie să meargă la adunare. Din condescendență îl las să intre singur la Maniu. Aștept ca 10 minute și le trimit vorbă că plec. Intrând înlăuntru, îi găsesc la sfârșitul conversației care avusese loc (după cât mi-au rezumat) cam așa:

Groza: Liberalii lui Brătianu nu intră, deoarece eu trebuie să iau pe Tătărăscu iar ei cu Tătărăscu n'au voit să intre. Dr. Istrate cu Tătărăscu fără Brătianu?

La care Maniu răspunsese: deoarece liberalii n'au voit să se rupă de n(a)țional-țărăniști – și deoarece noi nu putem lucra cu Tătărăscu, responsabil de Dictatura R(egelui) Carol și care trebuia pus pe banca criminalilor de războiu – noi nu putem intra.

În acest moment intrasem eu și aflasem pe Groza f(oarte) satisfăcut. Atunci am intrat eu: acestea sunt lucruri adiacente pentru noi; ceea ce este esențial pentru noi sunt condițiile care să asigure o colaborare democrată – pe acestea le-ați discutat. Mi-au răspuns amândoi, că nu a mai fost nevoie și Groza a ieșit. Atunci am atras atenția Dlui Maniu că el a fost abil obținând refuzul pe chestia liberală, ceea ce nu e esențial pentru noi. Și nu putem duce acest răspuns Dele(gației) Perm(anente). Maniu sesizând mi-a spus să'l chem înapoi (pe Groza).

Noroc că mai stătea de vorbă cu alții și l-am prins în hall. A venit. I-am spus că n'am fost de la început, că eu eram dator să-i spun ce-am discutat la Deleg(a)ția Permanentă prezidată de mine ieri de dimineață în urma audienței la rege – și că delegația mă va întreba dacă i-am comunicat și ce mi-a răspuns.

El (Groza) a consimțit și eu i-am comunicat condițiile în care am fi fost noi dispuși să colaborăm (așa cum se văd notate aci). L-am întrebat: cine ia Internele, Războiul și Externele. Firește el a răspuns că nu admite aceste condiții și că ei nu ar fi primit decât dacă F.N.D. avea jumătate din ministere – el pe d’asupra – ceilalți toți (inclusiv Tătărescu) cealaltă jumătate; apoi ei să ia Internele, Războiul etc. – ca să asigure punctul de vedere al Frontului (care, clipind din ochi „nu e așa de unitar pe cât se crede”). Firește că am constatat – și am ținut să constatăm – că acestea au fost motive reale pentru care nu s’a făcut colaborarea, iar nu cele cu liberalii, cum voise să manevreze. Apoi, (Groza trebuie) să plece la adunare că e trecut de (ora 2), am înțeles clar mașinațiunile.

Către seară Dinu Brătianu singur era chemat la Palat să mai fie întrebat de rege: să cedeze? Or să lase să se (instaleze) guv(ernul) fără consimțământul lui? Dinu Brătianu – cum explica a doua zi Dlui Maniu – îl sfătuiă „să cedeze – să mai fie încă o umbră de coroană”. Iar Malinovski, venit de pe front, telefona (am auzit) la Palat cerând să i se fixeze ora de audiență după depunerea jurământului. Spre seară, Guvernul Groza, FND și Tătărescu cu 2-3, depuneau jurământul.

* * *

Situația reală e oglindită prin Discursul Vâșinski ținut la ARLUS.

* * *

Iar azi, la o săptămână, Regele, Vâșinski și Guv(ernul) Groza au mers la festivitățile din Cluj – sărbătorind redarea Ardealului de Nord.

Condițiile stabilite în Delegația Perm(anentă) din 5 Martie :

1. Guv(ernul) de colaborare.
2. Vechile raporturi de forțe.
3. Un singur V(ice) Președinte): Dr. Lupu.
4. M(inisterele) R(ăzboi) și Int(erne): neutre.
5. Prefecți numiți de la Centru.
6. Ref(orma) Agr(ară) legală și imediată.
7. Desarm(area) gărzilor și inarm(area) armatei, a Poliției și Jand(armieriei).
8. Armistițiul politic între partide și Lib(ertatea) Presei (încetarea cenzurii tipografiilor) = libertat(atea) adunărilor.

Am raportat Delegației din 5 Martie cele de mai jos, stabilite dimineață cu Maniu:

Regele-Palatul: Or guvern de coaliție – or va trebui să plece; Stalin face chestie de prestigiu. Rusia dorește Prezidenția lui Groza, cerea: Să hotărâm seara aceea.

Răspunsul Maniu:

Maniu: Chestie istorică; (.....) Vom interp(reta) dorința M(ajestății) V(oastre), având în vedere (...) Asig(urăm) că R(egele) ne-a convins că trebuie să fim concesivi. (Copie după pagina cu discursul lui Vâșinski la recepția de la ARLUS, tipărit în ziarul „Universul” din 12 martie 1945, anexat de I. Mihalache în manuscris (n. – O.L. Șovan)

* * *

Audiența la Regele Mihaiu din 21 August 1945 - la Palatul Prințesei Elisaveta – Șosea.

- Din pricina împrejurărilor, o scriu la (...) tocmai azi 11 sept. 1945. Cerusem o audiență, cu sugestii și îndemnuri, dela prieteni ce sfătuiesc pe Rege. Văzusem sâmbătă la Palat, C(alea) Victoriei, pe Rege, șezusem cu el mai mult de o oră, capacitându-l în sensul că regele nu poate face altfel – și e în folosul Țării și al său să facă așa – decât să demită Guvernul în felul în care i se cerea de americani și englezi spre a se face un nou Guvern, acceptat de către trei mari aliați, conf(orm) Com(unicatelor) de la Ialta și Potsdam, care, acela, să poată merge la Conferința Păcii dela Londra.

Vineri 17 August (1945).

D(omnul) Melbourne – reprez(entantul) Angliei în Comisia de Armistițiu, ajutor al D(omnu)lui Berry care se afla în Statele Unite, comunicase oficial Regelui – și apoi șefilor de partide – că Statele Unite nu recunosc guvernul Groza și nu vor trata cu el Pacea României în Conferința Păcii de la Londra; că pentru a se putea trata această Pace pentru România urmează ca în locul Guv(ernului) Groza. Țara să aibă un nou guvern care îndeplinind condițiile stabilite la Ialta și Potsdam, să capete în prealabil și recunoașterea celorlalți 2 aliați. A doua zi, America prin reprez(entantul) ei Le Rouge del a făcut un demers asemănător.

Partidul ținea contact cu Regele. Sâmbătă l-au văzut Maniu și Dinu Brătianu împreună sfătuiindu-l să demită Guv(ernul) Groza. Eu am avut însărcinarea să mă pun în contact și să pregătesc anturajul oficial, în același timp să cer audiență Regelui prin Negel, ceea ce am și făcut.

Propunerea mea ca partidul să ia contact și cu reprezent(antul) Rusiei, colonelul general Susaïcov, explicând adevărata atitudine a P.N.Ț. – nu de dușmănie ci de cooperare în cadrul alianței cu cei trei mari – a fost primită de Biurou – cu condiția ca acest contact să-l am eu direct, iar nu prin cineva mai din marginea partidului (mă gândeam la Vișoianu). Am cerut deci imediat audiență prin Vișoianu; mai întâi verbal – mi s’a cerut în scris și motivele – dar nici până azi nu mi s’a dat; în interval, l-a văzut Dr. Lupu, însoțit de Sache

Botez, la o gustare de seară la șosea spre Băneasa, la Iacovlev de la Leg(ăția) rusă, la o vilă unde ședea acesta.

Lupu a criticat pe Tătărăscu și Groza, a vrut să arate că Maniu e autorul princip(al) al lui 23 Aug(ust 1944) – Susaicov n'a voit să asculte. Botez mi-a confirmat, crezând că Lupu s'a apropiat de Președinția de Cons(iliu) – (din impresii culese de la Iacovlev), deși rușii l-au definit „megaloman”.

* * *

În urma sfaturilor avute, Regele a chemat Duminică (20 august 1945) pe Groza, punându-l în fața demersurilor făcute și cerându-i „să-i înlesnească situația”. Groza, care la început n'a voit să se prezinte (plimbându-se totuș ostentativ pe calea Victoriei) – s'a prezentat în cele din urmă (luni?). S'a făcut că nu înțelege, spunând că el consideră aceste demersuri, pe calea aceasta, ca „nule și neavenite”, servind desigur, o formulă sugerată de ruși. Și astfel a refuzat.

Atunci Regele a chemat luni, la rând, dela 3¹² p(ost) m(eridian) încolo:

- Pe Ruși (Susaicov și Pavlov).

- Pe englezi (Melbourne și Berry).

- Pe americani (Le Rougedel și Schuyler).

I-a pus în cunoștință, pe rând, că Groza a refuzat; le-a cerut concursul pentru realizarea propunerii ce a primit-o, celor trei repr(ezentanți) în Com(isia) de Arm(istițiu); comunicându-le că consideră Guvernul demisionat. În același timp și sens, le-a înmănat câte o notă scrisă.

Nu știu ce vor fi răspuns Rușii; am auzit că și ei s'ar fi mirat că Groza n'a demisionat, dar că ar fi fost de părere să fie menținut. Toți au spus că vor raporta guvernelor respective, mulțumind că au fost încunoștințați și solicitați.

* * *

Luni seara, Vișoianu și (...), văzând pe Rege au aflat că Negel (care era de față) nu l-a înștiințat de cererea mea de audiență și mi s'a trimis vorbă să vin imediat, a doua zi la 9¹², ceea ce am și făcut. Regele m'a primit îngrijorat și m'a întrebat cum văd situația. Am dezvoltat ideile din anexata foaie, spunând că în acest sens vorbisem sâmbătă și D(omnu)lui Negel.

Am început a-i spune că trece prin al 2-lea 23 August. Cum s'a comportat de vitejește atunci, așa să se comporte și acum: „audacem fortuna juvat”. După ce am dezvoltat punctul I, cu concluzia Bine a făcut ce-a făcut, Regele m'a întrebat:

- Ei, acum ce crezi că e de făcut?

Am răspuns: Să așteptăm rezultatul demersurilor. În nici un caz nu se poate da înapoi. În nici un caz nu se poate merge alături de un guvern revoltat la defilare.

Regele m'a întrebat:

- Dar dacă Rușii se opun la înlocuirea lui Groza?

- Desigur că vor susține pe Groza cum susțin și pe cel din Bulgaria și din Jugoslavia. Și am dezvoltat planul rus: a stăpâni aliterlandul balcanic pentru a stăpâni strămtorile (visul lor suprem în Europa) – prin guverne care să facă aliteri forțate, cu rezultate în prealabil calculate, spre a obține parlamente rusofile care eventual să voteze încorporarea în Uniunea Sovietică, în care scop Constituția Rusă a și fost modificată anul trecut în așa fel încât provinciile mărginașe să poată intra sau ieși etc.

Dar acest plan contrazice planul englez care vede în drumul Mediteranei artera vitală a Imperiului Britanic. Ce n'a permis lui Hitler, nu va permite rușilor. Spațiul vital al lui H(Hitler) era exact aceeași regiune geografică pe care o vor Rușii în numele „securității Republicilor” lor. În 1939, Anglia era singură cu Franța, Germania era aliată cu Rusia – și totuși Anglia a declarat războiul. Azi are în spate America, Germania e la pământ, Japonia învinsă, un potențial de război incomparabil superior, supremație strategică și politică și în plus, bomba atomică.

Iar Statele Unite au propus, față de pretențiile ruse internaționalizarea tuturor strămtorilor, cu liberă circulație, cu garanții internaționale, dar pentru toți. Nu vor îngădui însă ca Peninsula B(alcanică) să fie zonă de influență rusească, deci stăpânire rusească cu armata rusească.

Chestiunea e în studiu Comisiei speciale dela Londra – va fi soluționată acolo – desigur nu cum vor rușii. Iar Rușii nu vor face războiul. Era o îngrijorare ca nu cumva laburisti să facă altă politică externă decât Churchill care declarase că „n'a făcut războiul ca să distrugă Imperiul”.

Dar declarațiile Min(istrului) de Ext(erne) laburist Bevin sunt și mai categorice decât ale lui Churchill. Prin urmare este sigur că la Conf(erința) Păcii Anglia și St(atele) Unite vor impune punctul lor de vedere și nu vom fi sacrificați Rușilor.

* * *

Regele era mulțumit de argumentarea mea; dar având impresia că tot îi e teamă, am adăogit:

- Ați mers pe drumul adevărat și potrivit intereselor neamului, în sufletul poporului și al armatei. Nu se putea altfel. Dilema e simplă. Sau vă abandonați rușilor și guvernului Groza, punându-vă în conflict cu marile națiuni Anglia și America – și cu poporul român care nu poate suferi acest guvern și cu armata reală care nu poate suferi umilirea cu încadrările și educatorii (n'am spus chiar acest termen) impuși din unitățile

dresate în Rusia, care nici ei nu sunt infami așa cum arată în (...) - (ideea a fost expusă cu alte cuvinte ce nu-mi reamintesc).

- Sau vă ancorati încă odată în sufletul poporului și al armatei (ca la 23 August 1944), luând în piept riscuri imediate, dar cu speranța în biruința cauzei românești, prin concursul împrejurărilor.
- Experiența arată că nu e siguranță mai mare pentru Rege decât ancorarea în sufletul poporului.
- Chiar Anglia regalistă a declarat că va susține pe Regii sârb și grec, în măsura în care ar fi susținuți de popoarele lor. Vă puteți încrede mai mult în sprijinul rusesc?
- În ipoteza reușitei planului acestora, vă faceți iluzia că sovietele ar putea tolera o monarhie în cadrul Uniunii Republicilor?
- Regele a făcut un gest care (arată) că-și dă seama de ceea ce l-ar aștepta. Astfel am terminat cum am început: "audacem fortuna juvat".

* * *

De atunci s-au produs:

- Răspunsul gov(ernelor) american și englez mulțumind și încurajând pe Rege.
- Declarații la New York și Londra, susținând teza românească și a Regelui, contra Groza.
- Declarațiile categorice ale lui Bevin în ceea ce privește interesul vital în această zonă și Orientul mijlociu, pentru Imperiu și pentru Commonwealthul britanic „decii și pentru pacea lumii”; mergerea guvernului român (Groza, Tătăreanu, Dej, Voitec) la Moscova.
- Declarațiile Bymes (min. Externe St. Unite) înainte de plecarea la Londra: nu recunoaște gov(ernul) Groza etc.
- Articolul din „*Izvestia*” care condamnă amestecul anglo-american în „treburile interne ale R(omâniei)” datorită căruia Mihai a luat poziția greșită; Rușii nu lasă pe Groza să pice.
- Răspunsul categoric și drastic al agenției Reuter la Londra (gov. englez).
- Amânarea alegerilor din Bulgaria la amenințarea a(anglo)-americană.

* * *

- Se așteaptă înapoarea gov(ernului) Groza de la Moscova (plecat azi săptămâna).
- Regele a refuzat să mai semneze azi un decret.
- Nici n'a luat parte la def(ilarea) 23 August (1945).
- A primit doar pe Cafaradze (ambasador rus) cu Tătăreanu(...) – astfel rusul (refuză) să se prezinte.

1. Concomitent: criza guvernului din Bulgaria. Fuseseră sorocite alegeri de cameră p(entru) Dum(inică) 26 August (1945), cu o lege electorală care împiedica opoziția să se prezinte (recunoscând „partide” numai pe cei din „Frontul patriotic”) și Rușii impuseseră liste unice.

Agrarienii – în guvern cu Petcof în frunte, vicepreședinte de Cons(iliu) - în opoziție cu Dimitriev fugit la englezi - fuseseră sparte prin sprijinul dat de comuniștii lui Ohof(...). Petcof cu ai lui demis; și alți min(iștri) (social democrați) - pe tema alegerilor și Legii elec(torale).

Anglo-americanii au comunicat că nu vor recunoaște guvernul ieșit din astfel de alegeri și nu vor trata pacea cu el. Președintele Gheorghief a protestat violent la Rusia împotriva “imixtiunii puterilor străine” – declarând că va face alegerile totuși – la 26 Aug(ust). Presa rusă îl susținea.

* * *

Ceea ce n'a împiedicat ca în ziua de 25 Aug(ust) 1945, Min(isterul) de externe bulgar să declare că dacă s'ar fi adresat Rușilor [ceilați parteneri din Com(isia) de Arm(istițiu)], s'ar fi apreciat motivele serioase și s'ar fi amânat.

În noaptea 25/26 Aug(ust) 1945, îndeplinindu-se și această procedură: după un schimb de scrisori publice între Min(isterul) Ext(erne) bulgar și reprez(entantul) rus în Com(isia) de Arm(istițiu) – guvernul bulgar „apreciind serios motivele invocate de repr(ezentanții) am(ericani) și engl(ezi) au dispus amânarea alegerilor”.

(Aici se termină manuscrisul lui Ion Mihalache, despre care am dat amănunte în *Forum Cultural*-Anul VI, nr. 4 din decembrie 2006. Viitorul ar putea să ne aducă alte pagini scrise de “marele erou al țărănimii”, cum spunea Corneliu Coposu. Poate chiar despre regimul de exterminare din anii de pușcărie comunistă, unde s-a stins din viață în martie 1963 (a fost asasinat, prin tortură și cu baioneta în inimă de comandantul temniței de la Râmnicu Sărat - n. – Octavian Liviu Șovan).

MEMOIRS NOTES (III) (Summary)

The editors have edited the last chapters from Ion Mihalache's unpublished *Memoirs*, referring to a different political events in Romania, between December 2, 1944 – August 25, 1945.